

ӘЛЕМ ӘДЕБИЕТІ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНДА БАЛАЛЫҚ ШАҚ ТАҚЫРЫБЫ

Махсұтова.А.Д.¹, Исмаилова Ф.Е.²

¹2-ші оқу жылының магистранты, мамандығы «М059-Шетел филологиясы»

²ф.ғ.д., профессор, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кафедрасы,

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы, Қазақстан,

e-mail: Magistr2019kz@mail.ru; fatima.ismailova176@gmail.com

Аңдатпа: Бұл мақалада ХХ ғасырдың әлем әдебиетіндегі балалық шақ тақырыбын түсінудің маңызды зор. Балалық шақты зерттеу дәстүрі гуманитарлық ғылыми білімнің тарихи дамуымен алдын-ала анықталған. Балалық шақты түсіну әсіресе педагогика мен даму психологиясының шеңберінде белсенді түрде жүзеге асырылды. Балалық шақтың әлеуметтік проблемалары отандық және шетелдік педагогтар мен психологтардың еңбектерінде ХХ ғасырда қарастырылған.

Тірек сөздер: әлем әдебиеті, балалар тақырыбы, балалар

ХХ ғасырдың соңғы онжылдығында әлемдік қоғамдастықта балалық шақ проблемалары ерекше назармен талқыланды. Осындай мәселелердің маңыздылығын мойындау «дұрыс бала қалыптастыру» тұжырымының концепциясының дамуымен бірге өседі.

Әлемде балалық шаққа назар аудару, балалардың өмірін жақсарту идеясы жекелеген үкіметтердің көрегендігі мен жомарттығы туралы емес, бұл іргелі моральдық-құқықтық норма болып табылады.

Әлем әдебиеті контекстіндегі балалық шақ бейнесі концепциясын қарастыруға мүмкіндік туып отыр және әлем жазушыларының шығармаларындағы автор ойының балалар бейнелерінде көрініс табуының әртүрлі болуы, сонымен қатар балалар бейнесінің мәдениетаралық-қатысымдық ұқсастықтары қызықтырады.

Балалық шақ – адам өміріндегі ең бақытты кезең. Балаларды қоршаған әлем шексіз, өзіндік мүмкіншіліктері шексіз, ал армандары шексіз мұхит. Тек осы тылсым, шексіз әлемді ата - аналардың «Міне ертен есейгенде.... » деген сөзі бөгейді. Мүмкін сол себепті көп балалар ерте ер жетуді армандайды. Ер жету - олардың ойынша өз қалағандарын іске асыруға мүмкіндік деп есептейді. Бірақ шын мәнінде солайма? Мүмкін армандаған ер жету – мүлде бақытты шақ емес, үлкен жауапкершілік шығар?

Балалық шақ – бұл балалар әлемді зерттейтін және біздің қоғамның нағыз мүшесі болатын уақыт кезеңі. Дегенмен, тарих бізге бұл әрқашан олай емес екенін айтады. Бүгінгі күні біз қоғамда өмір сүреміз, алайда, Ллойд де Мос атап өткендей: “История детства – это кошмар, от которого мы только недавно стали пробуждаться. Чем глубже в историю – тем меньше заботы о детях и тем больше у ребенка вероятность быть убитым, брошенным, избитым, терроризированным и сексуально оскорбленным”.

Бала мен балалық шақ – әлемдік әдебиеттің жетекші және негізгі тақырыптарының бірі. Оны белгілі бір ұлттық әдебиет немесе уақыт кезеңі шеңберімен шектелмеген әмбебап тақырып деп атауға болады, бірақ кейбір дәуірде ол ерекше мәнге ие болады. Жан-жақты балалық шақ – туылуы, өмір, өлім сияқты жалпыадамзаттық санат. Ақын-романтик У. Ворсворт айтқандай, «бала – адамның әкесі». Балалық шақ мәселесін ерекше әлеуметтік-мәдени санат ретінде ұғыну тек қана балалардың (педагогика, антропология, психология, мәдениеттану және т.б.) көркем шығармашылығы мен жетістіктерінің пәнаралық синтезі қажеттілігіне ғана емес, сонымен қатар әртүрлі ғылымдарда түсінілетін негізгі ғылыми тәсілдер мен ұғымдарды ұғыну мен нақтылауды мақсат етуге алып келеді.

Балалық шақ санаты бүкіл адамзат пен адам үшін өте маңызды. Балалық шақты мәдени-тарихи феномен ретінде түсінуге тек мәдениет адамның өмірін қабылдайтын, ұғынатын және легитемирлейтін көріністер мен бейнелер жүйесін ескере отырып ғана болады. ХХ ғасырдың ғылыми зерттеулері көрсеткендей, балалық шақтың ұзақтығы және оның ерекше табиғатын сезінуі мәдениеттің даму кезеңі мен деңгейіне байланысты.

Әдебиеттегі баланың әрбір жаңа бейнесі балалық шақтың көркемдік танымын тереңдету ғана емес, сонымен қатар ХІХ ғасырда толық қол жеткізілетін оның бейнесінің объективтілігі жағына қарай ары қарай дамуы. «Романтизм баланы өз батырларының бірі ретінде және балалық шағы психологиялық ғана емес, сонымен қатар тарихнама және мәдениеттану тақырыбы ретінде ашты», У.Блейк, У.Вордсворт поэзиясындағы балалар С. Кольриджа жеткілікті түрде ашты. Олар- кінәсіздік, табиғатқа жақындық және сезімталдық символы, өйткені романтиктердің негізгі назары балалық шақта және балалар санасында, ересектердің жоғалуы болады», және кейіпкердің осы жүйеде өсіп-өнуі емес, жоғалуы еді.

Тек ХІХ ғасырдың ортасында ғана көркем әдебиет балалық шаққа терең үңілді, балаға деген сезімді, және балалардың жас ерекшелігіне шынайы әсер етті. Бұл жүзжылдық авторларының шығармалары балалардың әр түрлі бейнелеріне бай болды. Францияда біз оларды В.Гюго, Ж. Санд, А. Додэ, Германияда, Ресейде кездестіреміз.

Бірақ көркем шығармадағы балалардың бейнелерін қарастырмас бұрын, «балалық шақ» терминіне жүгіну керек, ол көп қырлы және көп мәнді қолданылады. *Балалық шақ* бәріне жақсы белгілі, бірақ анық түсінікті емес құбылыс. Е. В. Субботский «бала әлемді ашады» кітабында былай деп жазады: «Бала санасының әлемі жақын. Ол біздің ересек әлемнің ішінде. Ол бізге баланың көзімен қарайды. Оның дауысымен сөйлейді. Бұл әлемге қалай қарауға болады? Тек бір ғана тәсіл: өмір сүру, сөйлеу, оның Елшісі - балаларымен - әрекет ету. Кем дегенде «сырттан», жанама түрде белгілері бойынша, оны «таратып жазу». Балалар санасы әлеміне есік ашу. Бұл дүниеге көз салмай, басқаларды тәрбиелеп қана қоймай, түсіну мүмкін емес».

Бала мен балалық шақ - әдебиеттің жетекші және басты тақырыптарының бірі. Белгілі бір мағынада бұл тақырып әмбебап болып табылады, кез-келген

ұлттық әдебиетпен немесе белгілі бір кезеңмен шектелмейді, дегенмен белгілі бір дәуірлерде ол ерекше мәнге ие болады. Бұл әмбебаптық балалық шақтың туылу, өмір, өлім сияқты жалпы категория болып табылатындығымен түсіндіріледі. Барлық адамдарға тән мәңгілік көріністер әдебиетте көрініс таба алмайды. Балалар туралы проза әдебиеттің жеке және толыққанды саласы ретінде қабылданады. Балалар туралы шығармалар дәстүрлі жанрлар шеңберінде қарастырылады; олардың бұрыннан қалыптасқан жанрлық жүйеге қалай әсер ететіндігі туралы мәселе зерттеледі. Сонымен қатар, қазіргі әдебиеттанудың сипатты белгілерінің бірі - этносаралық әдеби қатынастарды зерттеу, ұлттық әдебиеттердің тақырыптарын, бейнелерін, жанрларын салыстырмалы түрде тарихи талдауға ұмтылу. Бұл зерттеудің өзектілігі балалық шақтың әдеби бейнесін ағылшын прозасы негізінде тәрбиелеу роман жанрының дамуы тұрғысынан талдауға тырысады.

Әлем әдебиеті мәселесі тек XIX ғасырда пайда болған ұғым емес. Белгілі словакиялық ғалым Диониз Дюришин өзінің еңбегінде әлем әдебиеті тұжырымдамасы триномды мәнді қарастырады. Оның берген бірінші тұжырымдамасы бойынша, әлем әдебиеті бүкіл әлемнің әдебиеті болып табылады. Әлемдік әдебиеттің тарихы – бір-бірінен кейін қарастырылатын жеке ұлттық әдебиеттердің тарихы. Екіншіден, әлем әдебиеті жеке ұлттық әдебиеттің тереңдігіне, яғни белгілі жетістіктердің белгілі бір синтезінде құрылған ең үздік, таңдаулы топтама ретінде қарастырылады. Үшіншіден, әлем әдебиетін барлық ұлттар әдебиеттер үшін өзара байланысты немесе ұқсас жұмыстар сомасы болып көрсетіледі.

Әлем әдебиеті қазіргі және өткен уақыттың көп бөлігін қамтиды. Бүгінгі таңда әлемдік әдебиет әр түрлі тарихи дәуірлерден, сондай-ақ қазіргі заманғы әдебиеттен тұратын туындылар ретінде түсіндіріледі.

Бүгінгі таңда балалық шақтың тақырыбына арналған ең танымал жұмыстардың бірі И.Кон жұмысы болып табылады. Балалық шақтың бейнелерін, И. Кон пайымдауы бойынша, төмендегідей жіктеуге болады.

1. «Нормадан ауытқулар» – классицизм дәуірі. Нормамен ересек жағдай анықталады, сондықтан балалық шақ бейнормальды нәрсе ретінде қарастырылады;
2. «Тәрбиелеу нысаны» – ағарту дәуірі. Балалық шақ адам өміріндегі маңызды кезең функциясын орындайды;
3. «Адамзаттың мінсіз кезеңі» – романтизм дәуірі. Балалық шақ адамның ең жоғары мүмкіндіктерін ашатын өзіндік кезең болып саналады, және олардың өсіп-өніп, есейіп кететін кезеңі;
4. «Балалар бейнелерінің толық бейнесі» – XX ғасыр. XX ғасыр – жаңа сипаттамаларға ие болу, балалар бейнелерін байыту, балалардың мінез-құлқын толық зерттеуге бағытталады;
5. «Мектептік және отбасылық тирандықтың құрбандары» – XIX ғасыр реализмы. Тиранияның құрбандары, мектеп және үй (отбасы) ортасының тарапынан, бұл XX ғасыр реализмы, бақытсыз балалар бейнесі.

«Әлемдік әдебиет» ұғымын анықтаған кезде біз бұл ұғымды тек қана мақсат емес, салыстырмалы зерттеулер үшін бастапқы нүкте ретінде түсінуіміз керек.

ӘДЕБИЕТ

[1] De Mause, Lloyd. The New psychohistory. New York: Psychohistory Press. 1975-187 p.

[2] Субботский Е.В. Ребенок открывает мир. – М., 1991.- 237с. [3] Дюршин Д. Теория сравнительного изучения литературы. – М.: Прогресс. 1979 - 384 с.

[4] Кон И.С. Открытие «Я». - М., 1978. – 156 с .

[5] Koch M. “Weltliteratur” in Goethes Altes roman “Wilhelm Meisters Wanderjahre” // Goethe-Jahrbuch. Bd.126 / Hrsg . von W.Frick ,J.Golz,A.Meier und E.Zehm. – Göttingen, 2009. – 56 p.

REFERENCES

[1] De Mause, Lloyd. The New psychohistory. New York: Psychohistory Press. 1975 - 187 p.

[2] Subbotskij E.V. Rebenok otkryvaet mir. (The child opens the world). – М., 1991.- 237 p. [In Rus.]

[3] Djurshin D. Teorija sravnitel'nogo izuchenija literatury. (The theory of comparative study of literature). – М.: Progress “Publ.”, 1979 - 384 p. [In Rus.]

[4] Kon I.S. Otkrytie «Ja». (Discovery of "I"). - М., 1978. – 156 p. [In Rus.]

[5] Koch M. “Weltliteratur” in Goethes Altes roman “Wilhelm Meisters Wanderjahre”. Goethe- Jahrbuch. Bd.126. Hrsg . von W.Frick ,J.Golz,A.Meier und E.Zehm. – Göttingen, 2009. - 56 p.

ТЕМА ДЕТСТВА В КОНЦЕПЦИИ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Махсұтова.А.Д.¹, Исмаилова Ф.Е.²

¹магистрант 2-го года обучения, специальность «М059 - Иностранная филология»,

²д.ф.н., проф. кафедры послевузовского образования
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,

e-mail: Magistr2019kz@mail.ru;

e-mail: fatima.ismailova176@gmail.com

Аннотация. В этой статье важно разобраться в теме детства в мировой литературе XX века. Традиция изучения детства предопределена историческим развитием гуманитарных наук. Понимание детства было особенно активно в области педагогики и психологии развития. Социальные проблемы детства рассматриваются в трудах отечественных и зарубежных педагогов и психологов XX века.

Ключевые слова: мировая литература, детская тематика, детские образы.

THEME OF CHILDHOOD IN ENGLISH PROSE OF THE XX CENTURY

Makhsutova A.D.¹, Ismailova F.E.²

¹2nd year Master's student «M059 - Foreign philology»,

²Dr. of Philology, prof. Department of Postgraduate Education
Ablai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan,

e-mail: Magistr2019kz@mail.ru;

e-mail: fatima.ismailova176@gmail.com

Abstract. In this article, it is important to understand the topic of childhood in the world literature of the twentieth century. The tradition of studying childhood is predetermined by the historical development of the humanities. The concept of childhood has been particularly active in the fields of pedagogy and developmental psychology. Social problems of childhood are considered in the works of foreign teachers and psychologists of the 20th century.

Keywords: world literature, children's themes, children's images

Статья поступила 20.04.2021